

برنامه‌ریزی راهبردی توسعه فعالیت‌های گردشگری منطقه پیر بکران

سیدمجتبی قاضی میرسعید

مهدی صفری

کلیدواژگان: فعالیت‌های گردشگری، برنامه‌ریزی راهبردی، عرصه‌های تصمیم‌گیری، پیر بکران

چکیده

برای توسعه گردشگری اهمیتی ویژه دارد.

مقدمه

توسعه منطقه‌ای از جمله مسائل مهم برنامه‌ریزی در کشور است. منطقه‌ای کردن توسعه به معنی تلفیق برنامه‌های عمرانی با مناطق مختلف کشور و پیش‌گیری از رشد بی‌رویه یک یا دو مرکز شهری و صنعتی است. بنا بر این، ارزشمند کردن منابع در این راه، در هر منطقه‌ای الزامی است. ایجاد قطب‌های جهانگردی در مناطقی که منابع کافی دارند، به توسعه منطقه کمکی چشم‌گیر می‌کند. در این زمینه، با ارتقای توان‌های گردشگری مناطقی که به لحاظ اقتصادی در حال رکودند، و نیز با ایجاد مشاغل جدید و منابع تکمیلی و ثانوی درآمد، امکان نزدیکی به آستانه توسعه‌ای پایدار فراهم خواهد شد.^۱

منطقه پیربکران با داشتن جاذبه‌های متنوع گردشگری، طبیعت‌گردی، فرهنگی، و تاریخی، می‌تواند نقشی مؤثر در سطوح منطقه‌ای و ملی ایفا کند. بنا بر این، اگر برای گردشگری این محدوده

برنامه‌ریزی فعالیت‌های گردشگری به چارچوب کلی نسبت میان انسان و طبیعت می‌پردازد. در این زمینه محیط‌های طبیعی و انسانی، و قابلیت‌ها و استعداد‌های آنها، از جمله عواملی است که ارزیابی می‌شود و هر یک به صورتی نسبی نقش خود را در توسعه و رونق این فعالیت نشان می‌دهد. هر یک از توان‌ها و منابع زیست‌محیطی که با فراغت انسان در رابطه است، به فعالیت‌های گردشگری شکلی متفاوت می‌بخشد و موجب تنوع فعالیت‌ها و منابع گوناگون گردشگری می‌شود. شرایط اقتصادی و بینش فرهنگی - اجتماعی مردم نیز با توجه به تسهیلات و امکانات و تأسیسات گردشگری موجود، زمینه‌های لازم را برای انجام فعالیت‌های گردشگری ایجاد می‌کند؛ چنان‌که هر یک از گروه‌های انسانی در جوامع مختلف، شیوه‌های متفاوتی از فعالیت‌های گردشگری را، چه به صورت انفرادی و چه در شکلی سازمان‌یافته، برمی‌گزینند. از آنجا که با بهره‌برداری از قابلیت‌های گردشگری هر منطقه می‌توان برای توسعه آن منطقه زمینه‌ای پویا و فعال فراهم کرد، تحلیل این قابلیت‌ها و پیش‌نهادن راهکارهایی

۱. مسعود علفیان، «برنامه‌ریزی فضایی فعالیت‌های گردشگری»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۷۸.

پرسش‌های تحقیق

ارزش‌های ذهنی داوران چه اثری بر داوری آنان دارد؟
 آیا معیارهای داوری در انتخاب گزینه‌ها درست عمل می‌کنند؟

و بسترسازی و حاشیه‌سازی ساحل رودخانه و سایر مناطق گردشگری در این بخش، برنامه و طرح صحیح و اندیشیده‌ای تهیه شود، چه بسا به یکی از مهم‌ترین قطب‌های گردشگری استان اصفهان تبدیل شود و از این طریق اوضاع اقتصادی و فرهنگی منطقه را بهبود بخشد.

۱. هدف

نخستین و مهم‌ترین گام برای ارتقای صنعت گردشگری، شناخت جاذبه‌ها و قابلیت‌های مناطق است. از آنجا که در زمینه گردشگری منطقه پیربکران، با وجود قابلیت‌های مناسب و گوناگون گردشگری، برنامه‌ریزی راهبردی‌ای انجام نگرفته است، در این پژوهش اهداف زیر دنبال می‌شود:

الف. شناسایی و معرفی قابلیت‌های بالقوه و بالفعل گردشگری به منظور استفاده از آنها در برنامه‌ریزی صنعت گردشگری پیربکران در مقام منطقه‌ای مستعد.

ب. بررسی و طبقه‌بندی کمبودها و مشکلاتی که مردم در پرسش‌نامه‌ها ذکر کرده‌اند بر اساس چارچوب نظری فعالیت‌های گردشگری.

ج. پیشنهاد راهکارهای مناسب برای توسعه صنعت گردشگری آن‌چنان‌که موجب رشد اقتصادی و اجتماعی منطقه شود.

۲. روش کار

این نوشتار حاوی دو بخش اصلی است. در بخش اول چارچوب نظری پژوهش و مفهوم توسعه پایدار گردشگری مطرح می‌شود. در بخش دوم قابلیت‌های بالقوه منطقه پیربکران برای گردشگری و مشکلات بیان شده در پرسش‌نامه‌ها از زبان گردشگران بر اساس چارچوب نظری فعالیت‌های گردشگری مشخص می‌گردد. با توجه به مشکلات و استفاده از روش عرصه‌های تصمیم‌گیری مرتبط (AIDA)، عرصه‌های تصمیم‌گیری و اختیارها تعیین و در نهایت سناریوی برتر برای برنامه‌ریزی راهبردی منطقه پیربکران عرضه می‌شود.

۳. چارچوب نظری پژوهش

نظام کلان یا چارچوبی را که مرکز و محور اصلی رابطه انسان و طبیعت است و برای آن برنامه‌ریزی می‌شود، می‌توان متشکل از چهار جزء در نظر گرفت.

۲-۳. بررسی نظام ارزش‌های انسانی

برای توسعه فعالیت‌های گردشگری، به فرهنگ و ارزش‌های انسانی توجهی خاص می‌شود. آثار باستانی و کهن هر سرزمین، معرف فرهنگ خاص و واجد ارزش‌های در خور توجه و ویژگی‌های مردم همان سرزمین است. این آثار به طور خاص دارای ارزش‌های معنوی بسیاری برای همان قوم و به طور عام دارای جاذبه‌هایی برای دیگران است که در نتیجه آنان را برای بازدید و شناخت آن جاذبه‌ها و آثار جذب و جلب می‌کند.^۳

۳-۳. بررسی نظام فضایی - فعالیتی

الف. بررسی نظام فضایی

فعالیت‌هایی که انسان با اهدافی معین انجام می‌دهد، تماماً به مکان وابسته است و مکان در برنامه‌ریزی فعالیت‌های گردشگری به دو دسته تقسیم می‌شود: اول، مکان‌هایی که انسان در آنها دخالت کرده و به دست او تغییر شکل یافته‌اند. این گونه مکان‌ها یا دارای ساختار ساختمانی یا فاقد این ساختارند. دوم، مکان‌هایی که انسان هنوز در آنها دخالت نکرده و شکلشان را تغییر نداده است؛ اما قابلیت انجام فعالیت را دارند.

ب. بررسی نظام فعالیت‌های گردشگری

فعالیت‌های گردشگری مجموعه سفرهایی را در بر می‌گیرد که با هدف استراحت یا تفریح یا تجارت و دیگر امور شغلی، و یا به منظور شرکت در مراسمی خاص به انجام می‌رسد. با توجه به طول مدت سفر، نوع تأسیساتی که به خدمت گرفته می‌شود، فصل، چگونگی سفر، و اهداف و انگیزه‌های سفر، می‌توان اشکال مختلفی از فعالیت‌های گردشگری را تعیین کرد.^۴

این چهار جزء عبارت‌اند از: نظام منابع فعالیت‌های گردشگری، نظام ارزش‌های انسانی، نظام فضاها و فعالیت‌ها، و نظام هدایت و نظارت و تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی. درون این چارچوب و چرخه وسیع و فراگیر، پیچیدگی‌های بسیاری هست. اکنون هر یک از این نظام‌های کلان را بررسی می‌کنیم.

۱-۳. بررسی نظام منابع فعالیت‌های گردشگری

الف. منابع طبیعی فعالیت‌های گردشگری

منابع طبیعی عبارت‌اند از هرگونه نظام طبیعی، اعم از آب یا خشکی، که برای استفاده از فعالیت‌های گردشگری مورد نظر قرار می‌گیرد. ارتباط انسان با طبیعت و استفاده از منابع آن بر اساس فرایندی دوسویه است: اول تطابق انسان با طبیعت و دوم تطابق طبیعت با نیازها و خواسته‌های انسان. در برنامه‌ریزی فعالیت‌های گردشگری، با توجه به عامل گردشگری به منزله یکی از نیازهای ضروری انسان، از منابع غنی محیط، همچون آب و هوای خوش، مناظر مطلوب، آب‌های گرم معدنی، و امکان کوه‌نوردی، استفاده و برای بهینه‌سازی آنها تلاش می‌شود.

ب. بررسی منابع انسان ساخت فعالیت‌های گردشگری

محیط‌های انسان ساخت از دو جنبه در نظام فعالیت‌های گردشگری اهمیت دارند. از یک سو، به لحاظ تمرکز جمعیت در آنها، مبدأ فعالیت‌های گردشگری به شمار می‌روند. از سوی دیگر، به سبب وجود امکانات معیشتی و رفاهی و فعالیت‌های اقتصادی، بازرگانی، صنعتی، فرهنگی، ارتباطی، و فراغتی، و داشتن آثار باستانی و منابع تاریخی، مقصد فعالیت‌های گردشگری شمرده می‌شوند.^۲ برای بهره‌مندی از منابع انسان ساخت، فعالیت‌های گردشگری بدین اشکال انجام می‌پذیرد: گردشگری فرهنگی، مذهبی، سیاسی، و تجاری.

2. Michael Colin, Tourism planning: policies, processes, and relationships, Longman, 1999.

3. Clare A. Gunn, Tourism planning: basics, concepts, cases, Taylor & Francis, 1994.

۴. علفیان، همان.

۳-۴. بررسی نظام هدایت و نظارت و تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی فعالیت‌های گردشگری

این نظام همچون راهی برای سامان‌دهی نظام فضایی - فعالیتی گردشگری، از جانب دولت‌ها، به طور عام، و بخش خصوصی، به طور خاص، از طریق به کارگیری فرایندهای سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی معرفی می‌شود. اگر چه نظام هدایت و نظارت بر برنامه‌ریزی نظامی پیچیده است، برای سهولت در تشریح می‌توان آن را به چهار شاخه اصلی تقسیم کرد:

- فعالیت‌های تهیه برنامه‌های توسعه فعالیت‌های گردشگری.

- نظام تصمیم‌گیری که شامل تصمیم‌ها و عاملان تصمیم‌های سیاسی و اقتصادی در جهت تغییر و توسعه فعالیت‌های گردشگری و مدیریت گردشگری و تصمیم‌گیری‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت می‌شود.

- راهنماهای تصمیمات، شامل خط مشی‌ها، و برنامه‌ها که از فعالیت‌های تهیه برنامه‌های توسعه فعالیت‌های گردشگری محسوب می‌شود.

- ابزار عمل، شامل قوانین و مقررات و سرمایه‌گذاری‌های دولتی و خصوصی که در تهیه برنامه‌های توسعه فعالیت‌های گردشگری و راهنماها و تصمیمات به کار می‌روند.

۴. مفهوم توسعه پایدار گردشگری

توسعه پایدار گردشگری عبارت است از گسترش صنعت گردشگری و جذب گردشگران به یک منطقه با استفاده از منابع موجود به گونه‌ای که ضمن پاسخ‌گویی به نیازهای اقتصادی و فرهنگی و ضوابط قانونی جامعه و انتظارات گردشگران، بتوان وحدت و هویت فرهنگی و سلامت محیط زیست و تعادل اقتصادی منطقه را به شکلی متوازن و پیوسته تأمین کرد.^۵ از آنجا

که در صنعت گردشگری به فعالیت‌ها و جاذبه‌های محیط طبیعی و میراث تاریخی و فرهنگی می‌پردازند، رویکرد توسعه پایدار در برنامه‌ریزی گردشگری اهمیت زیادی می‌یابد؛ زیرا از یک سو با کاهش یا نابودی منابع بازدید، صنعت گردشگری از بین می‌رود، و از سوی دیگر، تخریب آنها برای ساکنان مناطق گردشگری تحمل‌ناپذیر است.^۶ توسعه پایدار گردشگری دارای دو جنبه اصلی «ملاحظات فرهنگی» و «ملاحظات زیست‌محیطی» است که این جنبه‌ها باید در قالب خط مشی‌ها و برنامه‌ریزی‌های منسجم و یکپارچه به اجرا درآید.^۷

۱-۴. ملاحظات فرهنگی در توسعه پایدار گردشگری

گردشگری مردم جوامع میزبان و مهمان را به هم نزدیک و نوعی ارتباط فرهنگی بین آنان برقرار می‌کند. ایجاد تفاهم و احترام و دوستی بین ملت‌ها، از مزایای مهم گردشگری است. در کشورهایی چون ایران که از تنوع فرهنگی فراوانی برخوردار است، گردشگری موجب نزدیکی اقوام مختلف کشور به یکدیگر و ایجاد وحدت ملی می‌شود. بنا بر این، گردشگری نکاتی تازه از فرهنگ مناطق دیگر را به بازدیدکنندگان می‌آموزد و پذیرش ارزش‌ها و سنت‌های دیگران را ممکن می‌سازد. در این میان، مردم میزبان هم فرصتی می‌یابند که ارزش‌های فرهنگی‌شان را به گردشگران بشناسانند و از آنان نمایندگان برای تبلیغ اندیشه‌ها و افکار خود بسازند.^۸

اهمیت فرهنگ در برنامه‌ریزی گردشگری، نخستین بار در سال ۱۹۸۰ با انتشار بیانیه مانیل در اجلاس عمومی سازمان جهانی گردشگری مورد توجه قرار گرفت. مهم‌ترین مواردی که در این بیانیه درباره برنامه‌ریزی پایدار گردشگری با رویکرد فرهنگی آمده، بدین قرار است:

- گردشگران سنت‌ها، آداب و رسوم، باورها، و رفتار جوامع میزبان را درک کنند و میراث فرهنگی ایشان را ارج نهند.

۵. وحید سینایی، «توسعه پایدار گردشگری»، در: ماهنامه سیاسی و اقتصادی، سال نهم، ش ۹۵ (مرداد و شهریور ۱۳۷۴).

6. Edward Inskeep, Tourism planning: an integrated and sustainable development approach, John Wiley & Sons, 1991.

7. Ibid.

۸. سینایی، همان.

۵. قابلیت‌ها و ظرفیت‌های بالقوه منطقه پیربکران در گردشگری

۵-۱. موقعیت و جمعیت منطقه پیربکران

منطقه پیربکران در میان ارتفاعات غربی و جنوب غربی اصفهان، که جزء کوهپایه‌های زاگرس محسوب می‌شود، واقع است. این منطقه از شمال به بخش مرکزی، از جنوب به لنجان و مبارکه، از شرق به اصفهان، و از غرب به شهرستان لنجان محدود می‌شود. کل مساحت منطقه ۹۵۶ کیلومتر مربع و جمعیت آن ۵۰۴۳۹ تن است. بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵ش، کل جمعیت منطقه پیربکران در دو دهستان جای گرفته است: دهستان پیربکران با ۱۳۴۱۶ نفر که ۴۹/۸ درصد از جمعیت است و دهستان سهر و فیروزان با ۱۳۵۱۹ نفر که ۵۰/۲ درصد از جمعیت بخش پیربکران است. این بخش ۳۴/۶ درصد از کل جمعیت و ۸۲/۶ درصد از کل وسعت شهرستان فلاورجان را به خود اختصاص داده است.^{۱۰}

۵-۲. جاذبه‌های گردشگری منطقه پیربکران

این منطقه با برخورداری از ویژگی‌های طبیعی و آثار هنری و فرهنگی و تاریخی، دارای ظرفیتی بالقوه در جذب گردشگران از نقاط مختلف کشور است. جاذبه‌های گردشگری منطقه را در سه گروه می‌توان جای داد:

اول، جاذبه‌های طبیعی گردشگری

– رودخانه زاینده‌رود: زاینده‌رود مهم‌ترین رودخانه‌ای است که در مرکز فلات ایران جاری است. گذر زاینده‌رود از میان منطقه پیربکران و بسیاری از روستاهای اطراف، موجب شده است که در فصول مختلف هر سال گردشگران زیادی به سواحل زیبای این منطقه سفر کنند.^{۱۱} از امتیازات این رودخانه، امکان احداث دریاچه‌های مصنوعی در جوار آن به منظور پرورش ماهی قزل‌آلا

– برای تأمین منافع نسل‌های کنونی و آینده از محیط زیست گردشگری، که جنبه‌های انسانی، طبیعی، اجتماعی، و فرهنگی آن میراث بشریت است، حفاظت شود.

– گردشگران از تأکید بر اختلافات فرهنگی، مذهبی، و اجتماعی‌شان با ساکنان محلی بپرهیزند و به نظام سیاسی و مذهبی رایج در محل اقامتشان احترام بگذارند.
– عملکرد گردشگران باید چنان باشد که در استفاده از منابع طبیعی و زیست‌محیطی احساس مسئولیت کنند.

۴-۲. ملاحظات زیست‌محیطی در توسعه پایدار

گردشگری

در سال ۱۹۹۲ همایش توسعه پایدار در ریودوژانیرو^{۱۲}، زمینه توجه بیشتر دولت‌ها را به مسائل زیست‌محیطی فراهم کرد. بر اساس بیانیه این همایش، سازمان جهانی گردشگری نیز تلاش کرد مواردی را که در زمینه گردشگری می‌توان به کار بست، بیان کند. مهم‌ترین این موارد بدین شرح است:

– فعالیت‌های گردشگری باید به حفظ منابع طبیعی همچون پارک‌های ملی و سایر اکوسیستم‌های حیاتی زمین کمک کند.

– فعالیت‌های گردشگری باید بر پایه الگوهای پایدار تولید و مصرف استوار شود. نکته اساسی در این مورد، همکاری خدمه مهمان‌خانه‌ها و غذای‌ها در زمینه استفاده مجدد و بازیافت و ذخیره انرژی، و نیز توجه به مفهوم توسعه پایدار در زمینه احداث تأسیسات مختلف سیاحتی است.

– قوانین بین‌المللی حفاظت از منبع طبیعی باید در برنامه‌ریزی فعالیت‌های گردشگری مد نظر قرار گیرد.

– گردشگری، توسعه، و حفاظت از محیط زیست با یکدیگر مرتبط‌اند. باید با انتشار نشریات و برگزاری نشست‌ها و همکاری با برنامه‌ریزان، به این موارد بیشتر توجه کرد.

9. Rio de Janeiro

۱۰. سرشماری عمومی نفوس و مسکن، «نتایج تفصیلی استان اصفهان»، مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.
۱۱. بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان اصفهان، «طرح سامان‌دهی فضا و سکونتگاه‌های روستایی بخش پیربکران»، ۱۳۸۲.

نام‌های سیدابوالقاسم، شاه شمس‌الدین، و سیدعلاءالدین است که هر سال در ایامی خاص چون ۲۱ رمضان، عاشورا، و ۲۸ صفر جمعیت زیادی را از استان اصفهان و دیگر استان‌های همجوار به خود جلب می‌کند.^{۱۳}

سوم، جاذبه‌های تاریخی گردشگری

– بقعهٔ پیربکران: آرامگاه و رواق و صحن بقعهٔ پیربکران از بناهای قرن هشتم هجری است که آن را در دورهٔ الجایتو، ایلخان مغول، بنا نهاده‌اند. اینجا آرامگاه محمد بن بکران، پیر و مرشد صوفیان است که در نیمهٔ دوم سدهٔ هفتم هجری می‌زیست و در اوایل سدهٔ هشتم هجری درگذشت. این بنا از آثار شاخص دورهٔ ایلخانان است که همچون دیگر آرامگاه‌های این دوره – مزار شیخ عبدالصمد در نطنز، مزار بایزید بسطامی، مسجد جامع هفت‌شویه، و غیره – با هدف زیارت و برپایی محلی برای عبادت ساخته شده است. این بقعه دارای محرابی بسیار زیبا با تزیینات خاص، سه در، صحن، رواق، مقبره، و گچ‌بری‌های زیباست (ت ۲).

– کنیسهٔ استراخاتون: مقبرهٔ استراخاتون از بناهای بسیار

یا انواع دیگر ماهی و توسعهٔ گردشگری ورزشی با ورزش‌هایی چون شنا، ماهی‌گیری، قایق‌رانی، و اسکی روی آب است که هم توسعهٔ اقتصادی و هم توسعهٔ گردشگری را در پی دارد (ت ۱).

– چشمه‌ها: بارش‌های مداوم، به ویژه بارش برف، منبع مناسبی برای تأمین آب چشمه‌های این منطقه فراهم کرده است. چشمهٔ «آقا عبدالله» در دره‌نی وزیرآباد، از مناظر طبیعی زیبای منطقه است. این چشمه در حدود ۵ کیلومتری جنوب غربی وزیرآباد، در دامنهٔ ارتفاعات دره‌نی واقع است و چشم‌اندازی سرسبز و زیبا پدید آورده است که می‌توان آن را یکی از مناطق جذب گردشگر شمرد.

دوم، جاذبه‌های مذهبی گردشگری

اماکن مذهبی از جمله جاذبه‌های گردشگری‌اند که امروز گردشگران داخلی و خارجی در بیشتر کشورهای جهان بخشی از فرصت و اوقات فراغتشان را به بازدید از آنها اختصاص می‌دهند. گسترش فعالیت‌های گردشگری مذهبی، علاوه بر ماهیت اصلی‌اش که کاملاً جنبهٔ مذهبی دارد، موجب رونق اقتصادی منطقه نیز می‌شود.^{۱۴} منطقهٔ پیربکران دارای سه امام‌زاده به

۱۲. مهدی الوانی، اصول و مبانی جهانگردی، تهران، بنیاد مستضعفان و جانبازان انقلاب اسلامی، ۱۳۷۳.
۱۳. بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان اصفهان، همان.
۱۴. همان.

ت ۱. (راست) رودخانهٔ زاینده‌رود
ت ۲. (چپ) بقعهٔ پیر بکران

۷. معرفی فن تحلیل عرصه‌های تصمیم‌گیری مرتبط

در برنامه‌ریزی توسعه فعالیت‌های گردشگری منطقه پیربکران از فونوی نظیر تحلیل سطوح بالقوه^{۱۷}، برنامه‌ریزی خطی^{۱۸}، سوات^{۱۹}، و تحلیل عرصه‌های تصمیم‌گیری مرتبط می‌توان استفاده کرد. از آنجا که در این نوشتار در پی آنیم که با بررسی مشکلات گردشگری منطقه پیربکران به تولید راهبردها و خط مشی‌ها پردازیم، مناسب‌ترین روشی که نیازهای اطلاعاتی آن هم‌جهت با پژوهش است، روش تحلیل عرصه‌های تصمیم‌گیری مرتبط است. این روش، روشی کیفی و برگرفته از فرایند انتخاب راهبردی^{۲۰} است و در مرحله تجویز برنامه به کار می‌رود و به مراحل تفصیلی‌تر تولید پروگرام‌ها و پروژه‌ها می‌پردازد. ورود به این روش از راه عرصه‌های تصمیم‌گیری است که با آگاهی از اهداف، پیش‌فرض‌ها، مشکلات، و همچنین مرور اهداف برنامه‌های موجود و فرادست تهیه می‌شوند. با استفاده از عرصه‌های تصمیم‌گیری، اختیارهای مختلفی تعیین می‌شود که

قدیمی است که قدمتش به بیش از ۱۸۰۰ سال می‌رسد و نشان‌دهنده حضور یهودیان در این منطقه است (ت ۳). یهودیان این زیارتگاه را «سارابت آشور» می‌خوانند. کتیبه این مقبره سنگی به خط عبری برجسته، به نام استراخاتون حکاکی شده که حاوی جملاتی از تورات و نیز تاریخ نوشتن و نصب آن است. این بنا دارای قبرستانی نسبتاً بزرگ است که یهودیان اصفهان امواتشان را در آن دفن می‌کنند. هر سال یهودیان بسیاری از سراسر جهان برای زیارت این بقعه مقدس به این منطقه می‌آیند.^{۱۴}

۶. مشکلات و کمبودهای گردشگری منطقه پیربکران

آگاهی از مشکلات و کمبودها از مهم‌ترین مراحل فرایند برنامه‌ریزی است. این آگاهی موجب می‌شود که برنامه‌ریزی به سمت رفع مشکلات و پیش‌گیری از تکرار آنها در آینده هدایت شود. برای شناخت کامل و درست مشکلات، بررسی تمام زمینه‌هایی که فرایند برنامه‌ریزی به آنها ارتباط می‌یابد، ضروری است. برای آگاهی از مشکلات گردشگری منطقه پیربکران، پرسش‌نامه‌هایی بین گردشگران توزیع کردیم.

از آنجا که بنا بر اعلام نهادها و سازمان‌های گردشگری منطقه، سالانه حدود ۱۸۰۰۰ گردشگر به منطقه سفر می‌کنند،^{۱۵} اندازه نمونه برای توزیع پرسش‌نامه‌ها با استفاده از رابطه کوکران^{۱۶} ۱۳۰ نفر خواهد بود. توزیع پرسش‌نامه‌ها به صورت تصادفی بود و در آن پرسش‌هایی درباره امکانات خدماتی، امکانات رفاه عمومی، دسترسی به وسایل نقلیه، و تأسیسات و تجهیزاتی که در منطقه مورد استفاده گردشگران است، مطرح شد (جدول ۱). در نهایت، مشکلات ذکر شده را بر اساس چارچوب نظری فعالیت‌ها طبقه‌بندی کرده و در مرحله بعدی برنامه‌ریزی، یعنی استفاده از روش تحلیل عرصه‌های تصمیم‌گیری مرتبط (AIDA)، به کار گرفته‌ایم.

۱۴. همان.
۱۵. همان.
۱۶. رابطه کوکران برای تعیین حجم نمونه آماری منطقه پیربکران.
17. Potential Surfaces Analysis
18. Linear Programming
19. Swot
20. Strategic Choice Method
(فرایند انتخاب راهبردی فرایندی چرخه‌ای است؛ به این معنی که ابتدا اطلاعات اولیه درباره مشکل برنامه‌ریزی، به پیشنهاد برخی فرصت‌های ممکن و قابل انتخاب می‌انجامد؛ سپس کوشش‌هایی در جهت کاهش نامعلوم‌ها صورت می‌پذیرد. پس از رفع احتمالی نامعلوم‌ها، چارچوب مشکلات از نو تنظیم می‌شود که این کار به تعیین ت ۳. کنیسه استراخاتون

زمینه گزینہ یابی و سیاست گذاری را فراهم می آورد. ترکیب هر اختیار از هر عرصه با اختیاری از عرصه دیگر، سناریوها^{۲۱} را ایجاد می کند.

طبقه بندی موضوعی	فعالیتها	جمع بندی مشکلاتی که گردشگران در پرسشنامهها برشمرده اند
	خدماتی	- توزیع نامناسب و کمبود مراکز اقامتی برای اسکان گردشگران در سطح منطقه - کمبود مراکز بهداشتی درمانی برای گردشگران در سطح منطقه - کمبود تأسیسات و تجهیزات در مراکز اقامتی
درون مکانی	رفاه عمومی	- فقدان امکانات تفریحی مناسب برای گردشگران در سواحل زاینده رود - کمبود تعمیرگاه وسایل نقلیه - کمبود و توزیع نامناسب مراکز خرید در سطح منطقه - نبود فضای سبز متناسب با جمعیت گردشگران
	سفر و حرکت	- کمبود و پوشش نامناسب سطح منطقه با سامانه های حمل و نقل عمومی برای گردشگران - دسترسی نامناسب منطقه به مناطق همجوار - نبود توقفگاه عمومی برای گردشگران - وضع نامناسب راهها از نظر پوشش سطحی
بین مکانی	انتقال انرژی یا کالا بین مکان فعالیتها	- کمبود نسبی آب در منطقه برای گردشگران - عدم پوشش کامل شبکه آب رسانی در منطقه - کمبود تلفن عمومی - کمبود برق و روشنایی خیابانها و معابر عمومی - عدم وجود سامانه فاضلاب مناسب برای جلوگیری از آلودگی آب زاینده رود

طبقه بندی کلان فعالیتها	طبقه بندی خرد فعالیتها	عرصه های تصمیم گیری	اختیارها
درون مکانی	خدماتی	فعالیت های خدماتی	- به صورت متمرکز در سطح منطقه پیربرکران - به صورت پراکنده در سطح منطقه پیربرکران
	رفاه عمومی	فعالیت های رفاه عمومی	- به صورت متمرکز در سطح منطقه پیر برکران - به صورت پراکنده در سطح منطقه پیربرکران
	سفر، حرکت	نوع حمل و نقل	- عمومی - خصوصی
بین مکانی	انتقال انرژی یا کالا بین مکان فعالیتها	نوع تأسیسات زیربنایی	- منشعب از شبکه تأسیسات زیربنایی نواحی همجوار - منشعب از شبکه تأسیسات منطقه پیربرکران

۷-۱. معرفی عرصه های تصمیم گیری متأثر از روش تحلیل عرصه های تصمیم گیری مرتبط

عرصه های تصمیم گیری با توجه به اهداف و مشکلات برنامه توسعه گردشگری منطقه پیربرکران اختیار می شوند. از ترکیب این عرصه ها می توان سناریوها را تولید کرد. این عرصه ها بر اساس چارچوب نظری فعالیتها، در قالب چهار دسته فعالیت اصلی در برنامه ریزی گردشگری بیان شده اند (جدول ۲).

۷-۲. تحلیل سازگاری^{۲۲} و ناسازگاری^{۲۳} عرصه ها

تحلیل سازگاری و ناسازگاری اختیارهای عرصه های تصمیم گیری، روی نمودار دایره ای انجام می شود. در این نمودار بین اختیاریایی که با توسعه گردشگری منطقه پیربرکران ناسازگارند، میله های مانع^{۲۴} کشیده می شود (ت ۴).

۷-۳. ترکیب عرصه ها و تولید سناریوهای گزینه

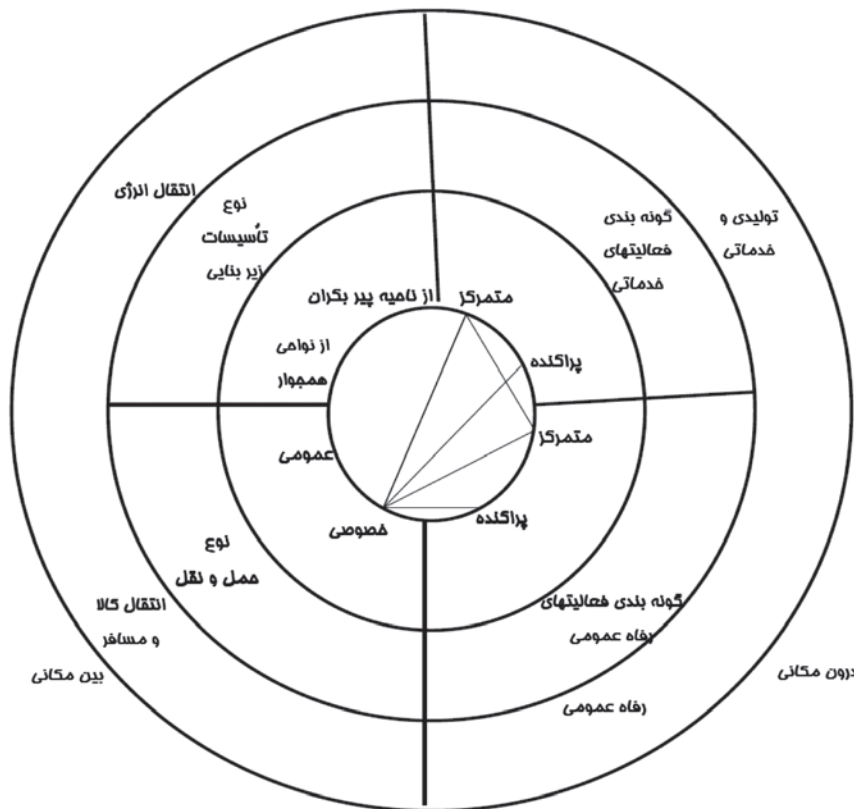
به منظور تولید سناریوهای گزینه، ترکیب های سازگار به شکل درخت تولید سناریوهای گزینه نمایش داده می شود. درخت تولید سناریوهای گزینه بر مبنای نمودار دایره ای اختیارهای عرصه ها رسم می شود؛ بدین طریق که به شکلی اختیاری از یک عرصه در یک جهت دایره (جهت یا خلاف جهت حرکت عقربه های ساعت) آغاز و اختیارهای آن عرصه در سمت چپ درخت نوشته می شود؛ سپس از هر اختیار، اختیارهای عرصه بعد را در جهت دایره می نویسیم. اگر اختیارهای دو عرصه پی در پی با یکدیگر ناسازگار باشند، رسم درخت دیگر از آن شاخه ادامه نمی یابد. این روند تا آخرین عرصه ادامه می یابد. در پایان، در سمت راست درخت، شماری سناریوی گزینه که متشکل از اختیارهای عرصه های مختلف

عرصه‌های تصمیم‌گیری منجر خواهد شد. مجموعه‌ای از اختیارات که ترکیب آنها ممکن باشد. خطی که به صورت نموداری بین دو اختیار

ت ۵. (صفحه مقابل پایین)
جدول فعالیت‌ها و عرصه‌های تصمیم‌گیری
ت ۶ (پایین) نمودار دایره‌ای تحلیل سازگاری و ناسازگاری اختیارات

سناریوی ۵. برنامه راهبردی توسعه فعالیت‌های گردشگری منطقه پیربکران به صورتی است که مراکز خدماتی و رفاه عمومی به صورت پراکنده در سطح منطقه و حمل و نقل عمومی و تأسیسات زیربنایی منشعب از شبکه تأسیسات نواحی همجوار است.

سناریوی ۶. برنامه راهبردی توسعه فعالیت‌های گردشگری منطقه پیربکران به گونه‌ای است که مراکز خدماتی و رفاه عمومی به صورت پراکنده در سطح منطقه و حمل و نقل عمومی و تأسیسات زیربنایی منشعب از تأسیسات زیربنایی منطقه پیربکران است.

روی مسیر درخت از سمت راست تا چپ است، به دست می‌آید (ت ۵).

هر ردیف درخت، یک سناریوی گزینه متشکل از اختیارات عرصه‌های مختلف است؛ بنا بر این، در مجموع شش سناریوی گزینه وجود دارد. این سناریوهای گزینه به صورت یک جمله از ترکیب اختیارات عرصه‌های تصمیم‌گیری مرتبط نوشته می‌شود:

سناریوی ۱. در برنامه‌ریزی راهبردی گردشگری منطقه پیربکران، مراکز خدماتی باید به صورت متمرکز در منطقه دایر شود. همچنین مراکز رفاه عمومی برای گردشگران پراکنده است و حمل و نقل عمومی کل منطقه را پوشش می‌دهد و تأسیسات زیربنایی (شبکه آبرسانی و برق و گاز) منشعب از تأسیسات زیربنایی مناطق همجوار است.

سناریوی ۲. در برنامه‌ریزی راهبردی گردشگری منطقه پیربکران، باید مراکز خدماتی به صورت متمرکز و مراکز رفاه عمومی به صورت پراکنده باشد. حمل و نقل هم به صورت عمومی و تأسیسات زیربنایی منشعب از تأسیسات زیربنایی منطقه پیربکران است.

سناریوی ۳. در برنامه‌ریزی راهبردی گردشگری منطقه پیربکران، مراکز خدماتی باید به صورت پراکنده در سطح منطقه و مراکز رفاه عمومی باید به صورت متمرکز باشد. نوع حمل و نقل عمومی و تأسیسات زیربنایی منشعب از شبکه تأسیسات زیربنایی مناطق همجوار است.

سناریوی ۴. برنامه راهبردی توسعه فعالیت‌های گردشگری منطقه پیربکران به گونه‌ای است که مراکز خدماتی به صورت پراکنده و مراکز رفاه عمومی به صورت متمرکز است. حمل و نقل عمومی و تأسیسات زیربنایی منشعب از تأسیسات زیربنایی نواحی همجوار است.

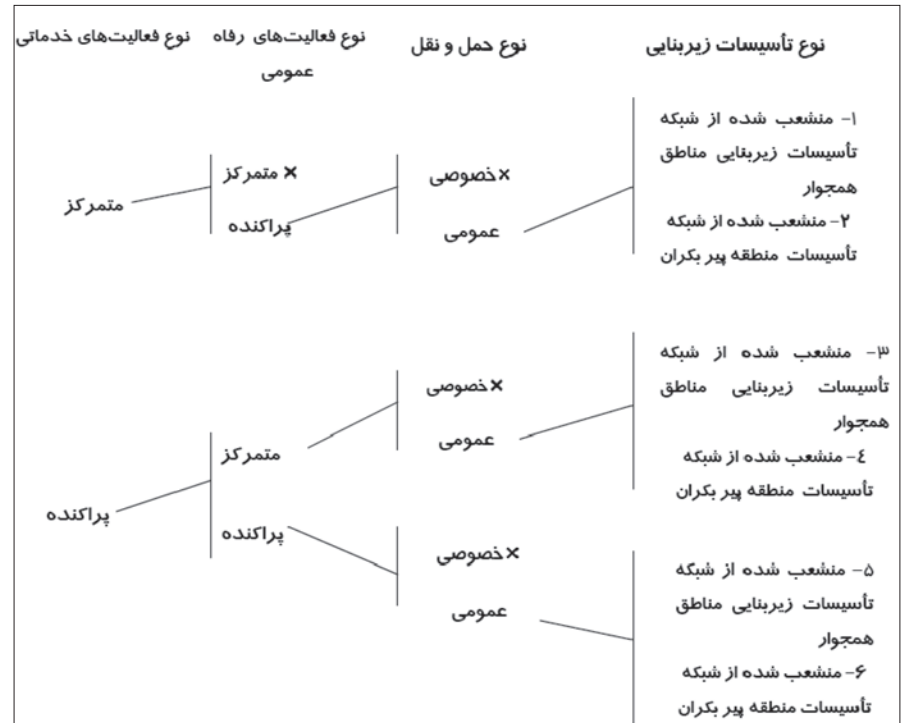
۸. انتخاب سناریوی برتر برنامه‌ریزی راهبردی توسعه گردشگری منطقه پیربکران و تلفیق آن با ملاحظات فرهنگی و زیست‌محیطی توسعه پایدار

انتخاب یک سناریو از میان سناریوهای پیش‌گفته بر این پایه است که آن سناریو پاسخ‌گوی همه مشکلات و اهداف گردشگری منطقه پیربکران باشد. با توجه به اینکه یکی از مشکلاتی که گردشگران ذکر کرده‌اند عدم توزیع مناسب مراکز خدماتی و رفاه عمومی است، این مراکز باید به گونه‌ای در سطح مناطق پراکنده شوند که به شکلی یکسان در دسترس گردشگران قرار گیرند. تمرکز این مراکز در مکانی مشخص از منطقه، علاوه بر آنکه دسترس ساکنان و گردشگران را دشوار می‌کند، موجب ازدحام جمعیت و خدمت‌رسانی نامطلوب می‌شود.

رسم می‌شود تا ناسازگاری بین آن دو را نشان دهد.)

21. Scenarios
22. Compatible
23. Incompatible
24. Option bar

ت ۷. نمودار درختی تولید سناریوهای گزینه

حمل و نقل عمومی نیز باید برای سفر گردشگران به مناطق مختلف در کل سطح منطقه گسترش یابد. با توجه به اینکه سالانه ۱۸۰۰۰ گردشگر از منطقه بازدید می‌کنند، استفاده از حمل و نقل عمومی و توسعه آن موجب کاهش استفاده از خودروهای شخصی، حل مشکل کمبود پارکینگ، و کاهش ترافیک و آلودگی صوتی و آلودگی هوا می‌شود.

تأسیسات زیربنایی برای پاسخ‌گویی به نیاز گردشگران، بهتر است از نواحی همجوار تأمین شود. با توجه به افزایش جمعیت منطقه و گردشگران در سال‌های آینده، تأسیسات زیربنایی موجود پاسخ‌گوی نیازهای مردم نخواهد بود. همچنین انشعاب تأسیسات زیربنایی از مناطق همجواری که به مکان‌های گردشگری مورد نظر نزدیک‌ترند، موجب کاهش هزینه و سرمایه‌گذاری نسبت به انشعاب آنها از منطقه پیربکران خواهد شد.

با توجه به دلایل فوق، در بین شش سناریوی یاد شده، سناریوی ۵ مناسب‌ترین گزینه است. بر اساس این سناریو، مراکز خدماتی و رفاهی به صورت پراکنده در سطح منطقه پیربکران و نوع حمل و نقل عمومی است. همچنین تأسیسات زیربنایی منشعب برای سال‌های آینده، باید از مناطق همجوار و نزدیک به نواحی‌ای که جاذبه‌های گردشگری دارند، تأمین شود.

از آنجا که سناریوی برگزیده در بر دارنده راهبردهای صرفاً کالبدی توسعه فعالیت‌های گردشگری منطقه پیربکران است، لزوم تلفیق آن با معیارهای توسعه پایدار گردشگری در دو زمینه اصلی «ملاحظات زیست‌محیطی» و «ملاحظات فرهنگی» ضروری است. بنا بر این، در کنار موارد ذکر شده در سناریوی ۵، باید ملاحظات و تدابیری را در زمینه توسعه پایدار در پیش گرفت تا آثار فعالیت‌های گردشگری بر تخریب منطقه کاهش یابد. این ملاحظات در زمینه محیط زیست عبارت‌اند از:

- آمد و شد بازدیدکنندگان در جاذبه‌های گردشگری باید به دقت تحت نظارت باشد. لازم است در محل‌های حساس و آسیب‌پذیر، نظیر بقعه پیربکران یا کنیسه استراخاتون، تعداد

ت ۸. رابطه کوکران برای
تعیین حجم نمونه آماری منطقه
پیربرکان

$$N = \frac{\frac{t^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{t^2 pq}{d^2} - 1 \right)}$$

$$N = \frac{\frac{t^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{1800} \left(\frac{t^2 pq}{d^2} - 1 \right)}$$

$$N = \frac{\frac{(1.81)^2 (0.9) (0.1)}{(0.05)^2}}{1 + \frac{1}{1800} \left(\frac{(1.81)^2 (0.9) (0.1)}{(0.05)^2} - 1 \right)}$$

$$N = \frac{121.3316}{1.0072} = 120.37$$

می‌یابند با زبان‌های خارجی و روابط اجتماعی آشنا کرد. این کار ضمن کمک به خدمات‌رسانی بهتر، از بروز مشکلات احتمالی میان گردشگران و کارکنان می‌کاهد. - برای آشنایی گردشگران با ویژگی‌های فرهنگی منطقه، می‌توان در ایامی از سال نمایشگاه‌هایی از هنرهای صنایع و لباس‌های محلی و غیره ترتیب داد.

کتاب‌نامه

- رضوانی، علی‌اصغر. «اکوتوریسم و نقش آن در حفاظت محیط زیست»، در: ماهنامه اطلاعات سیاسی - اقتصادی، سال شانزدهم، ش ۱۷۴ (اسفند ۱۳۸۰).
- سینایی، وحید. «توسعه پایدار گردشگری»، در: ماهنامه سیاسی و اقتصادی، سال نهم، ش ۹۵ (مرداد و شهریور ۱۳۷۴).
- بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان اصفهان. «طرح سامان‌دهی فضا و سکونتگاه‌های روستایی بخش پیربرکان»، ۱۳۸۲.
- سرشماری عمومی نفوس و مسکن. «نتایج تفصیلی استان اصفهان»، مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵.
- الوانی، مهدی. اصول و مبانی جهان‌گردی، تهران، بنیاد مستضعفان و جانبازان انقلاب اسلامی، ۱۳۷۳.
- علفیان، مسعود. «برنامه‌ریزی فضایی فعالیت‌های گردشگری»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۷۸.
- Inskip, Edward. Tourism planning: an integrated and sustainable development approach, John Wiley & Sons, 1991.
- Colin, Michael. Tourism planning: policies, processes, and relationships, Longman, 1999.
- Gunn, Clare A. Tourism planning: basics, concepts, cases,

بازدیدکنندگان را محدود یا در مواقعی معین از سال بازدید را ممنوع کرد.

- از قطع درختان در اقامتگاه‌ها و مسیرهای گذر، و نیز از جمع‌آوری گونه‌های گیاهی و جانوری کم‌یاب و به هم ریختن الگوهای رفتاری طبیعی حیات وحش، به خصوص در سواحل زاینده‌رود و چشمه‌ها، به دست گردشگران باید جلوگیری کرد. شکار و ماهی‌گیری هم، به جز در شرایطی قانونمند، باید ممنوع شود.

- در مکان‌های اقامت گردشگران، نظیر اطراف اماکن مذهبی، باید فضاهای باز و بوستان‌ها و چشم‌اندازهایی مناسب ایجاد و موازین ایمنی و بهداشتی در آنها رعایت شود.

- اقداماتی نظیر شست‌وشو یا تخلیه مواد آلاینده در زاینده‌رود و سواحل آن باید ممنوع شود.

- گردشگران را از محدودیت‌های زیست‌محیطی منطقه و ضرورت رعایت آنها آگاه کرد؛ زیرا اگر گردشگران از ضرورت اعمال این محدودیت‌ها اطلاع یابند، تمایل بیشتری به پیروی از آنها خواهند داشت.

در زمینه فرهنگی نیز باید به موارد زیر توجه کرد:

- گردشگران را با خلق و خوی ساکنان منطقه پیربرکان آشنا کرد. این آشنایی شامل آداب و رسوم و پوشش و رفتار پسندیده در اماکن مذهبی و مواردی دیگر می‌شود.

- سبک خاص معماری منطقه حفظ و توسعه مواردی چون امکانات گردشگری با استفاده از همان سبک ترغیب شود.

- به ساکنان منطقه پیربرکان در زمینه گردشگری آموزش داده شود. این آموزش شامل چگونگی مشارکت آنان در امر گردشگری، سیاست‌ها و برنامه‌های محلی توسعه گردشگری، مشکلات و منافع گردشگری و غیره می‌شود. چنین آموزش‌هایی را می‌توان با استفاده از رادیو و تلویزیون و روزنامه و مجله و همایش‌های عمومی سازمان‌دهی کرد.

- در صورت لزوم، کسانی را که در بخش گردشگری اشتغال

Taylor & Francis, 1994.

Aurelia Issa, Ina. Impacts of political instability on tourism planning and development, *Tourism Economics*, 2006, Vol. 12.

Doan, Petra L. Tourism planning and regional instability, *International Development Planning Review*, 2006, Vol. 28.